CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library
S.J.P.B

Coll. No. 156

Title Bauddhiya Kavidhi

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 186 Subject: Dharmaśāstra('s treatise)

Title: Daurbhāgyātra vidhi (?) see details in Form.

Author: — Scribe: —

Date of the work: — Date of the Ms.: —

Place of the work: — Place of the Ms.: —

Size: 6'8" by 4" Extent: 42 foll.

Language: Sanskrit. Script: Devanāgarī.

Remarks: incomplete. The ms. ends abruptly (?)

॥श्रीगणेशायनमः॥प्रथमंबोद्धीयात्राविधिः॥ली॥
॥मुनिरुवाच॥गुरौसिंहस्थितेदेविगौतम्यांयत्फलं
लभेत्॥तत्फलंसर्वदाचात्रगौतमेश्वरसंनिधौ॥
गौतमेश्वरमालोक्यब्रह्महागुरुतल्पगः।नानुले
त्तस्मादिननैवगच्छंतिदुर्गतिं॥२॥वक्रेनिचारोनिग
तेचसिंहेजीवेयदागच्छतिराशिगोचरं।तदाफलंवा १

श्वजात्यापिरवालसीज्ञाः॥३॥स्थिरेष्वनेपीचलिनाधि
कारेघृतान्ननैर्विश्वजननीनहस्ता॥कुलेगुलेवाजि
रिवद्धरिष्ठास्ततश्वजात्याजिरिनामधेयाः॥४॥तेच
खल्वत्येगिरिवन्नकेनबाल्यासदानूपइवासका
माः॥येत्रीतिमार्गेमनुसृत्यजात्यास्तेप्रवर्त्तमाना
ननुकासरास्ते॥कायेनवाचामनसाचयेपीधर्मोद
पेतौश्चिपस्मनकाचित्॥५॥हिकारश्चाघःखलुयस्त

मार्गेगायंतियेलोकशिवंवदंतः॥ततस्तुतेहिंगराशि
वाग्निध्यानाःसर्वत्रयेसर्वस्तुतेसमर्थाः॥६॥रवीपूर्णे
तांयेतुसदावदंतस्तईशाज्ञाःरवारुद्रनामधेयाः
॥स्तुत्यस्यपूर्त्यैजगतोविनेयानतान्विनाकार्य २
पूर्तिर्भवेत॥७॥चंद्रवन्निर्मलायेस्तु
लोकेकीर्त्तिःप्रवर्त्तिता॥सदोज्वलाचारयु
ताश्चंद्रेचास्तेतुनागराः॥८॥वचःस्वकीयं

नहपाकुर्वंतिमहत्सुकार्येष्वपियेसमर्थाः॥दा
नेनभोगेनधनेशतुल्यास्तेबोरुश्चानागरज्ञा
तिवृद्धाः॥९॥सर्वत्रलोकेषुमहांतश्चासन्नवदंतित
ज्ञादिमहेश्वरास्तान्॥महाराभत्त्यामहनीयकी
र्तीन्महोदयेकर्मणियेविधेयाः॥१०॥मार्मिकमा
रोप्यसमर्पयंतोयेयाच्यमानाश्चविलंबयंतः॥व
चोहिमादानसमंचयेषांतेमीकडानागरसुप्रसि

द्भः॥११॥मध्याह्नकालेतिथिर्भोजनार्थंकासारकल्लोल
वदेवलोलजः॥प्राप्तेतिथौवाप्रमनोरथास्तेविद्वःकना
लीलतयोमडोडः॥१२॥तत्रधारिगदेवोभून्मडो
डानींतुपूर्वजः॥पुत्रास्तस्यतुचत्वारोनैतन्नामाच
यःसुतः॥१३॥लक्ष्मीधरश्चतस्तनुगोविंदस्तत ३
दग्रजः॥गोविंदवत्सराजोभूदचलोवत्सराजजः॥
१४॥द्विजानांसद्विवेकायाचलेनक्रियतेन्विदं॥

आह्निकमितिशेषः॥विप्रैःसदाचारवद्भिर्ग्राह्यमाचार
मुच्यते॥आचारहीनंनपुनंतिवेदायद्यप्यधीताःस
इषड्भिरंगैः॥ ॥छंदांस्येनंमृत्युकालेत्यजंतिनीडंशकुं
॥ताइवजातपक्षाः॥३॥पाराशरः॥चतुर्णा
मपिवर्णानामाचारोधर्मपालनं॥आचारभ्रष्टदेहा
नांभवेद्धर्मःपराङ्मुखः॥४॥तथा॥षट्कर्माणिप्रकु
र्वंतिनित्यशोयेद्विजातयः॥गृहस्थाअपिमुच्यंते

संसारैर्बंधुहेतुभिः॥षट्कर्मनिरतोनित्यंदेवताति
थिपूजकः॥हुतशेषंतुभुंजानोब्राह्मणोनावसीदति॥
स्नानंसंध्याजपश्चैवदेवतानांचपूजनं॥वैश्वदेवंत
थातिथ्यंषट्कर्माणिदिनेदिने॥तथा॥वेदाभ्यासरतं ६
शांतंपंचयज्ञक्रियापरं॥नस्पृशंतीहपापानिमहापा
तकान्यपि॥ब्रह्मयज्ञः॥पितृयज्ञः॥देवयज्ञः॥भूत
यज्ञः॥मनुष्ययज्ञः॥इतिपंचमहायज्ञाः॥तथाचशां

खायनः॥चत्वारःपाकयज्ञाः॥हुतोहुतःप्राशितइति।
पाकेननिष्पाद्यमानत्वात्पाकयज्ञाः॥ब्रह्मयज्ञोध्य
यनेननिष्पाद्यः॥यथा॥हुतोग्निहोत्रहोमेन॥अ
हुतोबलिकर्मणा॥प्रहुतःपितृकर्मणा॥प्राशितो
ब्राह्मणेहुतः॥अग्निहोत्रहोमोवैश्वदेवः॥तथा॥
अन्यानिषट्कर्माणि॥यजन।याजन॥अध्ययन।
अध्यापन॥दान।प्रतिग्रहइति।तेषुयाजनअ

ध्यापनप्रतिग्रहाजीवनोपायाः॥ उक्तानिकर्माणि
ब्राह्मणेनानुष्ठेयानि॥ ब्राह्मणलक्षणं॥ ये क्रीतदा
ताः अतिपूर्णंकर्मजितेंद्रियाप्राणिवधेनिवृत्ताः
प्रतिग्रहेसंकुचिताग्रहस्तास्ते ब्राह्मणास्तारयि
तुंसमर्थाः॥ आचारवंतनियमेतरांगंतपैश्वहो ५
मैश्वविधूतपापं॥ आहारकालेलतसीविभागीतं
ब्राह्मणंवेदविदोवदंति॥ शौचाचमनादिविधयः।

आहत्यापिक्रियंते॥ अनियतकालाश्चेत्यतआह्निक
व्यतिरिक्तास्तेपूर्वमभिधीयंते॥ मूत्रपुरीषयोःशौ
चेयत्नःकार्यइति। दक्षः॥ शौचेयत्नःसदाकार्यःशौच
मूलोद्विजःस्मृतः॥ शौचाचारविहीनस्यसमस्तंकर्म
निःफलं॥ मृज्जलाभ्यांबाह्यंशौचंभवति॥ पुरीषेतु॥
अर्द्धप्रसृतिमात्राद्यास्तुत्वदर्द्धंततःपरा॥ तथा॥ व
ल्मीकमुखकोत्खातअंतर्जलद्रुपाणियुक्तहलो

खातादिकावर्ज्या॥अन्यस्मिन्देशेयाम्रुतसग्राह्या॥
वसिष्ठः॥एकालिंगेकरेतिस्रउभयोर्मृद्द्वयंस्मृतं॥मूत्र
शौचेसमाख्यातंशुक्रेतद्द्विगुणंभवेत्॥पुरीषेतु॥पं
चापानेदशैकस्मिनुभयोःसप्तमृत्तिका॥दातव्य ६
मुदकंतावन्मृदाभावोयथाभवेत्॥अविश्रब्धमना
श्चेदधिकमपिकुर्यात्॥तदुक्तं॥गंधलेपक्षयक
रंशौचंकुर्यात्प्रयत्नतः॥स्त्रीशूद्राणांगंधलेपक्ष

यकरमेव॥नसंख्यया॥एतच्छौचंगृहस्थानांद्विगुणं
ब्रह्मचारिणां॥त्रिगुणंस्याद्वनस्थानांयतीनांस्याच्चतु
र्गुणं॥तथा॥रात्रौकुर्यात्तदर्द्धंतुतदर्द्धंपथिव
र्त्तिनां॥कृत्वाथशौचंप्रक्षाल्यहस्तौपादौचमृज्जलैः॥
निबद्धशिखकच्छस्तुद्विजआचमनंचरेत्॥कर्णे
कृत्वोपवीतंचसकृदाचमनंचरेत्॥ततःस्था
नेप्रतिस्थानेप्यपुनराचम्यशुद्ध्यति॥इति॥

यज्ञोपवीतं कर्णादुत्तार्येति ।। पाराशरः ।। अरण्ये नि
र्जले रात्रौ चौरव्याघ्राकुलेप्यपि ।। कृत्वा मूत्रपुरी
षे तु द्रव्यहस्तो न दुष्यति ।। आचमनविधिः ।। पश्चा
द्दुष्येत ।। मूत्रपुरीषोत्सर्गादिनियमः ।। तावत् ।
यज्ञोपवीतिना नाव्यं सदा बद्धशिखेन च ।। विशि
खो व्युत्नवीतश्च यत्करोति न तत्कृतं ।। शुभं कर्म
रतिशेषः ।। यज्ञोपवीतं प्रसिद्धं ।। मस्तके दर्भबन्धे

वयाग्नीपि वर्ध्यते माशिखा तथा ।। नाभौ पृष्ठे वा
मकुक्षौ त्रिकक्षो ब्राह्मणे स्मृतः ।। परिधानाद्ब
हिः कक्षा निषिद्धा ह्यासुरी मता ।। उभे मूत्रपुरीषे
तु दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ।। दक्षिणाभिमुखो रात्रौ संध्ययो
श्च यथा दिवा ।। कृत्वा यज्ञोपवीतं तु पृष्ठकण्ठे लोटयि
त्वा शिरः प्रावृत्य च ।। शांखायनगृह्ये तु ।। यज्ञोपवी
तं कर्णे कृत्वानादित्याभिमुखो न जघने नाहरुद

ऽमुखोनक्तंदक्षिणामुखोनचाप्सुश्लेष्माग्निसमीपे॥क
र्णेदक्षिणे॥सव्येशंखीनरे॥सोपानत्कोमूत्रपुरीषंनकुर्या
त्॥तथामूत्रपुरीषयोर्मौनंनकुर्यात्॥अंगिराः॥संध्ययोरुभ
योजाप्येभोजनेदंतधावने॥पितृकार्येचदैवेचतथामूत्रपु ८
रीषयोः॥मौनमिति॥नकाष्ठकृष्टेनजलेनचैत्यानचपर्वते॥
नजीर्णदेवायतनेवल्मीकेनचशाड्वले॥इत्यादयःस्थाननि
षेधात्॥अन्यतोवर्गतथा॥इतिमूत्रपुरीषयोत्सर्गविधिः॥

आचमनशौचवंदनविधिः॥पादशौचार्थस्थापितमृत्प्रदेश
मागत्यबद्धकच्छःहस्तौपादौप्रक्षाल्याचम्यशिखांबध्वा
चमनंकुर्यात्॥मुक्तकच्छोन्नगच्छेनवदेदिति॥तथा॥शौ
चपात्रंनमोक्तव्यंशौचस्थीतेर्द्विजैर्बुधैः॥अनाचांतःप्रमु
चेच्चेत्तत्कलंरुधिरायते॥सहितांगुलिनातोयंगृही
वादक्षिणेनतु॥मुक्तांगुष्ठकनिष्ठाभ्यांशेषेणाचमनं
चरेत्॥माषोन्मज्जनतन्मात्रंसंगृह्यत्रिःपिबेदपः॥आ

यतीपर्वबत् कृत्वागोकर्णाकृतिकः करं ॥ करेतीर्थानि ॥
अंगुष्ठमूलेब्राह्मं ॥ कनिष्ठामूलेकायी ॥ अंगुल्यग्रेदैवी ॥
प्रदेशानिमूलेपित्र्यं ॥ मध्येसौम्यी ॥ आग्नेयींच ॥ ब्रह्म
तीर्थेनाचमनी ॥ कायेनवा ॥ प्रथमाचमनेनऋग्वेदं ८
प्रीणाति ॥ द्वितियेनयजुर्वेदंप्री० ॥ तृतीयेनसामवे
वेदंप्री० ॥ आचमनानंतरंश्रोत्रंवंदनी ॥ यथा ॥ सम्ह
त्यांगुष्ठमूलेनद्विःप्रमृज्यात्ततोमुखं ॥ संहिताभि

स्त्रिभिःपूर्वमास्यमेवमुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठेनप्रदेशिन्या
घ्राणंपश्चादनंतरं ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांचचक्षुः
श्रोत्रंपुनःपुनः ॥ कनिष्ठांगुष्ठयोर्नाभिंहृदयंतुतले
नवै ॥ सर्वाभिस्तुशिरःपश्चाद्बाहूचाग्रेणसंस्पृशे
त् ॥ वामहस्तेऽपःकृत्वासर्वत्रमध्येअपस्पर्शनं ॥
अनेनैवविधानेनआचांतःशुचितामियात् ॥ अकृ
त्वापादशौचंतुतिष्ठन्मुक्तःशिखोपिवा ॥ विनायज्ञोप

वीतेनआचांतोप्यशुचिर्द्विजः॥इति॥अथसामान्यतःआ
चमनविधिः॥कृतोपवीतःसव्येसेवाञ्जनःकायसं
युतः॥उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवासमासीनउपस्पृशेत्॥तथा॥
मधुपर्केभोजनेनीतिसंध्यादौनित्यकर्मणि॥आसन
स्थःसदाचामेदन्यत्रकुक्कुटासनः॥तथादानमाचम १०
नंहोमेभोजनंदेवतार्चनं॥प्रौढपादोनकुर्वीतस्वा
ध्यायंपितृतर्पणं॥आसनेपादमारुह्यकरुत्वीनं

घमाश्रितः॥कृत्वावसक्थिकोयस्तुप्रौढपादःसउच्य
ते॥हकंठतालुगाभिस्तुकरशुद्धःक्रमाद्द्विजाः॥स्त्री
शूद्रादयःशुद्धाःस्युःस्पृष्टाभिरंततः॥पाद
शौचंशिखांकच्छबद्धंकृत्वोपवीतकः॥आचांतः
शुद्धिमाप्नोतितथापूर्वोत्तरामुखः॥तथापवित्रक
रेणआचामेत॥कुशाभावात्करोपिवा॥आचमेत्रिः
पिबेदंबुवीक्षितंहस्तकं॥तत्रमंत्रः॥तदोंकारेण

कर्त्तव्यीयद्वाचाहतिनिर्त्तवेत् ॥ सा विद्यावाऽपि कर्त्तव्यीयद्वा
कार्यमर्मत्रकं ॥ तथापादप्रक्षालनशेषेणनाचामेत् ॥
यद्वाचामेत् भूमौतु स्रावयित्वा चामेत् ॥ तथा ॥ येकुश
॥ विधिवद्भूनाब्रा वीतेतान्नसीयनेत ॥ अन्येदनास्तिकस्त ।
त्याज्यात्यजे दूर्वापुरैवतु ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ सर्वत्राचमनेतु
श्रोत्रवंदनं ॥ पूर्वोक्तं ॥ श्रोत्रवंदनाश ॥ कौत्रिःपी चाहस्तौ ११
प्रक्षाल्य मुखं प्रमृज्य खानि स्पृशेत् ॥ अत्राप्यश ॥ कौत्रिःपी

बाहस्तोपक्षाल्यदक्षिणकर्णेस्पृशेत् ॥ अग्निरापश्च वे
दाश्च सोमस्सूर्योऽनिलस्तथा ॥ सर्वेऽपि वतु विप्रस्य कर्णे
तिष्ठंति दक्षिणे ॥ इति पाराशरस्मरणात् ॥ क्षुते निष्ठी
वने चैव दंतोच्छिष्टे तथानृते ॥ पतितानां च संभाषे द
क्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ॥ श्रोत्रवंदने च फलं ॥ यत्तु प
ममृन्मार्श्वितेन अथर्ववेदप्रीणाति ॥ द्वियैतौनरकतिद ॥
सपुराणानि ॥ यत्पादोदक्ष्मकरोति ॥ तेन विष्णुः ॥ याछे

रस्तेन ब्रह्माणं ॥ यन्मुखं स्पृशति तेनाग्निं ॥ यन्नासिके ते
प्राणं ॥ यच्चक्षुषी तेनादित्यं ॥ यच्छ्रोत्रे तेनादिशः ॥ यन्ना
भिं तेन पृथिवीं ॥ यत् हृदयं तेन सप्रकृषीन् ॥ यन्मुखं
तेन प्रजापतिं ॥ यच्छिरस्तेन देवस्पृशति ॥ पुनः पुनरि
तिश्रोत्रं वंदनेतु दर्कं स्पर्शनार्थं ॥ तथा स्नात्वा पीत्वा तेया १२
दिने ष्ठीवस्तुप्तो ऽक्षुतः दिविर्मक्रणे स्वाध्याये चाद्विराच
मेत ॥ तथा ॥ भोतने वने दाने तु पहरप्रतिग्रहे ॥ से

ध्यान्त्यांबुपानेषु पूर्वं पश्चाद्विराचमेत् ॥ मार्जारमूषिका
स्पर्शेऽन्तेंत्यन्तदर्शने ॥ कर्म कुर्वन्नाचमेत ॥ अक
र्मकुर्वन्न दक्षिणकर्णं स्पृशेत ॥ अथ उपवीतं ॥ स्मृतिसा
रे ॥ कर्पासमुपवीतं स्याद्विप्रस्येति ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ अपौ
देशेषु चेःस्वर्णं सद्दितीगुडिम्तल्के ॥ आवेष्टधपरन
वत्यान्त अंगुली कल्पयन्ततः ॥ अङ्गिं कौस्थितिः सम्य
कपुष्कल्योर्द्ध वचैतैं त्वत्र ॥ अपदक्षिणमावर्तं सावि

स्यात्रिगुणीकृता॥ अधःप्रदक्षिणावृत्तंसमस्यान्नवसूत्रके॥
त्रिरावेष्ट्य दृढंबध्वा हरिब्रह्मेश्वरान्नमेत्॥ आचारतिल
के॥ त्रिवृदूर्ध्ववृतंकार्यंतंतुत्रयमधोवृतं॥ त्रिवृतंचोप
वीतंस्यात्तस्यैकोग्रंथिरिष्यते॥ ॐकारःप्रथमस्तंतुर्द्विती
योऽग्निस्तथैवच॥ तृतीयोनागदैवत्यश्चतुर्थःसोमदेव १३
च॥ पंचमःपितृदैवत्यःषष्ठश्चैवप्रजापतिः॥ सप्तमोवा
युदैवत्योऽष्टमःसूर्यदेवता॥ नवमःसर्वदैवत्यइत्ये

तेनवतंतवः॥ पद्म॥ पृष्ठवंशेचनाभ्यांचधृतंयद्विंदतेक
टिं॥ तद्धार्यमुपवीतंस्यान्नातोलंबंनतोच्छ्रितं॥ ऊर्द्ध्वना
भिमनायुष्यअधोनाभिधनक्षयं॥ नाभिमात्रंप्रकुर्वीत
पवित्रंकायशोधनं॥ ब्रह्मचारिणएकंतुगृहस्थस्यव्रत
द्वयं॥ तथैवचोत्तरीयंस्याद्गृहस्थानावेतुतत्त्रयं॥ मंत्र
प्राप्तोपवीतंयन्नोक्षरेतदाकेचन॥ मोहाद्विजस्तदुद्धृ
त्यपुनर्मंत्रेणधारयेत्॥ धारणमंत्रःस्वशाखोक्तेन॥

ध्यः॥ ब्रह्मसूत्रे च सव्येंऽसे स्थिते यज्ञोपवीतिना॥ प्राचीना
वीतिनान्यऽस्मिन् कंठे स्थे तु निवीतिना॥ अन्यस्मिन्दकि
णेंऽसे॥ बहूनि आयुःकामश्च धारयेत्सततं द्विजः॥ अपस्तुपा
स्ये द्विजश्रेष्ठानि गृहीत्वान्यानि मंत्रतः॥ स्लकं॥ अपदर्भवि
धि॥ स्मृत्यर्थसारे॥ कुशाः काशा यवा दूर्वा उशीरास्तु स १४
कुंदराः॥ गोधूमा व्रीहयो मुंजा दश दर्भाः सबल्वजाः॥
स्मृत्यर्थसारे॥ कुशाः काशाः शरो दूर्वा गोधूमश्च न

बल्वजाः॥ रूप्यं सुवर्णं तथा ताम्रं दश दर्भाः प्रकीर्त्ति
तः॥ तथा॥ कुशमूले स्थितो ब्रह्मा कुशमध्ये जनार्द
नः॥ कुशाग्रे शंकरो देवस्त्रयो देवाः कुशे स्थिताः॥ कु
शदर्भोत्पाटनमंत्राः॥ विरंचिना सहोत्पन्नः परमेष्ठी
निसर्गजः॥ नुद सर्वाणि पापानि दर्भ स्वस्तिकरो
भव॥ एतं मंत्रं समुच्चार्य ततः पूर्वोत्तरामुखः॥
हुंफट्कारेण मंत्रेण उंकारेण समुद्धरेत्॥ हस्ता

न्यामुद्धरेद्धर्मं तोयेनप्रोक्षयेद्भुवि ॥ इतिस्मृत्यंतरे ॥
अछिन्नाग्राअशुष्काग्रापित्र्येतुहरिताःशुभाः ॥ समूप
लाःकुशास्तावद्देवेपित्र्येचकर्मणि ॥ वितस्तिमात्रा
कुतपास्तैस्सकृच्छ्राद्धंसमाचरेत् ॥ समूलाग्रौकुशौ
द्वौतुकर्तव्यौदक्षिणेकरे ॥ [illegible]: ॥ त्रयःसव्येचक १५
र्तव्याःसंध्यादिसर्वकर्मसु ॥ कुशाभावेतुकाशीश्च
काशाःकुशास्समाख्याताः ॥ काशाभावेगृहीतव्या

अन्येदर्भायथाक्रमं ॥ तथा ॥ नभोमासस्यदर्शेतुद
र्भायेचसमाहृताः ॥ अयातयामास्तेज्ञेयानियोज्या
स्सकृत्पुनःपुनः ॥ हारीतः ॥ स्नानेदानेजपेहोमेस्वाध्या
येपितृतर्पणे ॥ सपवित्रौसदर्भौवासंध्यायांचकरौ
तथा ॥ नीवीमध्येस्थितादर्भाब्रह्मसूत्रेचयेधृताः
पवित्रांस्तान्विजानीयाद्यथाकायस्तथाकुशाः ॥ येः
त्तः पिंडंनिर्वाप्यश्राद्धंवापितृतर्पणं ॥ विण्मूत्रा

ऽदिपुपेदर्भास्तेषीत्यागेऽविधीयते ॥ तथा ॥ चतुर्भिर्द
र्भैःपिंजूलैः कुर्याद्ब्रह्मपवित्रकं ॥ एकैकं न्यूनमु
ऽद्दिष्टं वरं विदुर्यथा क्रमं ॥ ब्रह्मयज्ञे जपे होमे ब्रह्मग्रं
ऽथिर्विधीयते ॥ तोऽननैव तु लः प्रोक्तः इति धर्मो न हीय
ते ॥ न ब्रह्मग्रंथिना चाम्येन्न दर्भानि कदाचन ॥ ब्रह्म १६
ग्रंथिपुतं पवित्रं अनामिकया ऊर्ध्वपर्वादधो न धा
रयेत् ॥ मूलपर्वः श्रीहानिः ॥ मध्यपर्वणि पुत्राऽदि

हानिः ॥ हारितः ॥ समित्पुष्पकुशादीनि श्रोत्रियः स्वय
माहरेत् ॥ तथा ॥ दर्भाभावे स्वर्णरूप्यताम्रैः कर्मक्रि
यासदा इति ॥ अत्र विशेषः ॥ दर्भो मध्यानामिका
न्यो बद्धो नानिकांगुलैः ॥ द्वयोरेकं चद्वस्तान्यामी
व्यादौ धारयेद्द्विजः ॥ दर्भैः ॥ एकया अनामिकया
न धार्यः ॥ एकया मध्यमया च न धार्यः ॥ किंतु द्वा
भ्यामंगुलिभ्यां अतएवानीतरं ॥ दर्भोनामिकया

धार्योन्त्यमध्यमयोरेकया ॥ मध्यमानामिकाभ्यां वा धा
र्यः संध्यादिकर्मसु ॥ इति दर्भविधिः ॥ अथ वस्त्र
विधिः ॥ धार्ये द्वे वाससी शुक्ले धौते प्रीते दशान्वि
ते ॥ परिधानं चोत्तरीयं सर्वकर्मसु संमतं ॥ विष्णु
पुराणे ॥ होमे देवार्चनाद्यासु क्रियास्वाचमने तथा ॥ १७
नैकवस्त्रः प्रवर्तेत द्विजश्चाचमने जपे ॥ तथा ॥ स
स्नातधौतं स्त्रिया धौतं शूद्रधौतं तथैव च ॥ अधौतं त

द्विजानीयादशुद्धं दक्षिणपश्चिमे ॥ तथा च शातातपः ॥
प्रागग्रमुदगग्रं वा धौतवस्त्रं प्रसारयेत् ॥ पश्चिमाग्रे
दक्षिणाग्रे पुनः प्रक्षालनं विदुः ॥ योगीश्वरः ॥ सर्व
रक्तं कृष्णवस्त्रं मलिनं केशदूषितं ॥ छिन्नाग्रं चो
पवस्त्रं च कुत्सितं धर्मतो विदुः ॥ उपवस्त्रं विधितं ॥
शातातपः ॥ यज्ञोपवीतवद्धार्यं द्वितीयं चोत्तरीय
कं ॥ यज्ञोपवीतवत् कुर्याद्दैवे पित्र्ये च कर्मणि ॥

स्यादंसाद्धरिक्तष्टंकटीदेशेव्यवस्थितं ॥ एकवस्त्री
त्तुतोद्दिंग्याद्दैवेपित्र्येचवर्जयेत् ॥ पारस्करः ॥ एकं
चेद्वासो भवतितस्यैवोत्तरवर्गेणप्रछादयतीति ॥
त्तातकार्ष्णः ॥ उत्तरीयवद्वस्त्राभावेचतुरंगुलस्त्री
गुलंद्व्यंगुलंवाउत्तरीयंकुर्यात् ॥ अन्यच्च ॥ एक १८
वासानपेधस्तुयद्ददातिजुहोतियत् ॥ तत्सर्वंन
सुरेंद्राणांक्षमानागमकल्पयेत् ॥ अतःपद्दसत्ता

त्रिनःकुशादिनाउत्तरीयंकार्यं ॥ तपा ॥ नग्नःस्या
न्मलवद्वासानग्नःकौपीनकेवलः ॥ अकच्छोनुत्तरी
यश्चद्विकच्छोवस्त्रवर्जितः ॥ नग्नस्यूतपटःखंडव
स्त्रश्चाद्दपटस्तथा ॥ श्रौतस्मार्तंतथाकर्मनग्न
नश्चिंतयेदिति ॥ परिधानाद्बहिःकच्छानिबद्धा
ष्चासुरंभवेत् ॥ अतःगुप्तकच्छेनभावितव्यं ॥ नाभौ
वामकक्षौत्रिकच्छोब्राह्मणइति ॥ प्रागुक्तं ॥ धर्मे

कर्मणि पुष्पक इति ।। तथा ।। ऋषिद्धौ तेन वर्द्धे
तेस्मिद रंयन्नधारिते ।। अहतं तद्द्विजानीयात्सर्वक
र्मसु पावनं ।। आसनारूढपादो वा वस्त्रार्द्धप्रावृतो
पि वा ।। मुखेन धमितं तु कार्हितं श्वोदायमाचरेत् ।।
इति वस्त्रार्द्धप्रावृतो नेन कुर्वीतेति ।। व्यक्तं ।। १९
अथ शिखाबंधनविधिः ।। स्मृत्वोंकारं च गायत्री
निबध्नीयाच्छिखां ततः ।। पुनराचम्य हृदयं बाहु

स्कंधौ च संस्पृशेत् ।। येनाक्रांतास्त्रयो लोका दा
नवाश्च वशीकृताः ।। शरणं सर्वभूतानां स मे विष्णुः
प्रसीदतु ।। इति योगीश्वरः ।। कुर्याच्चित्स्नानस्तोक
इति मैत्र उक्तः ।। तर्पीहिंसेति विप्राणे कदाबंधावि
वर्जिते ।। इति शिखाबंधनविधिः ।। अथ तिलकवि
धिः ।। गंगातीरमृत्तिकया गोपीचंदनेन वा श्रीखंडा
दिना वा स्नानादिषु तिलकं कुर्यात् ।। व्यासः ।। श्री

दायपरयान्नस्याग्गितरिम्हदोन्नर्वी॥सम्मर्चयतिगो
त्राणि तस्य धर्मो न हीयते॥ तथा॥ क्रियाविहीनस्य
दिर्मन्त्रहीनं श्रद्धाविहीनं यदि कालवर्जितं॥ कृत्वा
ललाटे यदि गोपि चंदनं प्राप्नोति न कर्मस देवचा
र्ययं॥ ब्रह्मपुराणे॥ संध्यादानं जपो होमैः स्वाध्यायः पि २०
तृतर्पणं॥ सर्वं निःफलतां यांति ऊर्ध्वपुंड्रं विनाकृ
तं॥ तथा॥ ऊर्ध्वं चातिलकं कुर्याद्धव्यकव्येषु सर्वदा॥

निराशास्तेन गच्छंति दृष्ट्वा चैव त्रिपुंड्रकं॥ तथा॥ स्मृ
तिके पौष्टिके चैव वैश्वदेवे तु कर्मणि॥ सौरे चग
णपत्ये च त्रिपुंड्रं कारयेद्विजः॥ ऊर्ध्वपुंड्रं तु विप्रस्य लला
टे यदि दृश्यते॥ पापवान् पि सुद्धात्मा पूज्य एव न संश
यः॥ इति ऊर्ध्वपुंड्र प्रशंसा॥ तथा च॥ नवो ऊर्ध्वं धारये
त्त्यैन तिर्यग्गोपि चंदनं॥ तिर्यगूर्ध्वं वह तं च धारये
चंदनादिकं॥ तिलकं॥ अंगुष्ठः पुष्टिदः प्रोक्तस्त

नीमोक्षदायनी ॥ अनामिका कामदा प्रोक्ता मध्यमा
युःकरी भवेत् ॥ मध्यमायस्य प्रोक्तेति ॥ तथा ॥ क
र्णांते सुरविप्राणां भ्रूमध्ये नृणां स्मृतं ॥ ऊर्ध्वं चंद्र
तु वैश्यानां शूद्राणां वर्तुलं स्मृतं ॥ तथा ॥ तिलकं
पर्वमात्रं तु विष्णुःप्रीतिकरं स्मृतं ॥ विपुलं ब्रह्मणः प्री २१
त्यै शिवःप्रीत्यै त्रिपुंड्रकं ॥ स्मृत्यंतरे ॥ ललाटे दी
पकलिका ॥ हृदये कदलीदलं ॥ बाहौ स्तंभस्य

वन्हेर्त्रयं बिंदुसंनिभं ॥ तिलके श्री भगवद्वचनं ॥
ललाटे केशवं विंद्यान्नारायणमथोदरे ॥ हृदये
माधवं न्यस्य गोविंदं कंठकूपके ॥ विष्णुं च दक्षिणे कु
क्षौ तद्भुजे मधुसूदनं ॥ त्रिविक्रमं कर्णमूले वामे
कुक्षौ तु वामनं ॥ श्रीधरं च हृषीकेशं बाह्वयोर्बा
हुकर्णयोः ॥ पद्मनाभं पृष्ठदेशे ककुदं मोदरं स्म
रेत् ॥ वासुदेवं स्मरेन्मूर्ध्नि तिलकं धारयेद्बुधः ॥ ए

एवं केशवं मार्गशीर्षेत्यादिद्वादशमासदेवतानां
नामभिस्तिलकविधिः कृतः ॥ केचिच्चतुर्विंशति
दिस्मृत्यर्थ इति ॥ कृष्णपक्षतिलकविधावनि
त्यानि नामानीत्यभिदधाति ॥ यदपि केशवा २२
दित्यनयारूपक्रद्वये तिलकं कार्यमिति शौ
नकः ॥ इति तिलकविधिः ॥ अथ पवित्रासन
विधिः ॥ षोडशांगुलं दर्भं त्वद्वादशांगुलं विस्तृतं ॥

संध्यादिकर्मविषयेषु तन्मासनमुच्यते ॥ आ
सनस्य तु दशैः श्रीपर्णीवस्त्रशर्मी ॥ शाल्मको
दुंबरादीनि श्रुतानि कर्म्ययोविदुः ॥ आदिरापुत
स्मृत्यंतरे कान्निगमाह्याणि ॥ तथा ॥ अष्टक
माऽर्कपालाशऽगोशऽकृष्णमयमेवच ॥ लोहबद्धं त
थाऽन्यन्मासनं वर्जयेद्बुधः ॥ नष्टमयं नऽपि पा
ऽदिकंऽकुर्यात्प्रेतपैवच ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ अश्मनेऽ

यन्नेयानेपादुकादंतधावने॥पालाशश्चकोवि
द्यौर्न्दपाकुत्सितकर्मणि॥प्रशस्ताआवेऽत्रनिषि
द्धेत्राधी॥प्राग्दूधी॥कर्पासबिभीतकश्यामलि
बब्बुरादिवृक्षं॥इतिआसनविधिः॥अथप्राणा
यामविधिः॥कर्मादौत्रयःप्राणायामाःप्रकुर्व॥ २३
नित्यदेवार्चनेहोमेसंध्यायांश्राद्धकर्मणि॥स्ना
नेदानेतथाध्यानेप्राणायामत्रयःस्मृताः॥प्राणा

यामलक्षणंतु॥दशप्रणवसंयुक्तांगायत्रींशिर
सासह॥त्रिःपठेदायतःप्राणःप्राणायामःसउच्यते॥
दशप्रणवास्त्करणं॥ॐभूर्भुवःस्वःमहःजनःतपः
सत्यमितिसप्तव्याहृतयः॥याज्ञवल्क्यः॥गायत्रीं
शिरसासार्द्धंजपेद्व्याहृतिपूर्विकां॥प्रतिप्रणवसं
युक्तांत्रिरयंप्राणसंयमः॥त्रिःपठेदितिशंखः॥
आपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरों॥गाय

श्रीशिरसरतिन्यासः॥ इतिव्याहृतिप्रणवाः इतिसस॥
अष्टमोगायत्र्यादेः॥ शिरस आदौ अंते च दश॥ त
त्रऋषिदैवतछंदांसि॥ तेएतज्ज्ञानमृतेश्रोत
स्मार्तंकर्मसिद्धिर्नास्ति॥ यस्यवाक्यंसऋषिः॥
यातेनोच्यतेसादेवता॥ यदक्षरपरिमाणं २५
तच्छंदः॥ एतदज्ञात्वाकर्मकरोतिसजपैर्याप्यते
पापीयान्भवतीति॥ अनुक्रमणिका॥ ओंकार

स्यब्रह्माअग्निर्गायत्री॥ सप्तव्याहृतीनांअनुक्रमेण॥
ऋषिदेवतछंदांसि॥ विश्वामित्रजमदग्निभरद्वा
जगौतमोअत्रिर्वसिष्ठः कश्यपइतिसप्तऋषयः॥
अग्निर्वायुःसूर्योबृहस्पतिर्वरुणइंद्रोविश्वेदेवादेव
ताः॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुपबृहतीपंक्तित्रिष्टुप्॥ जग
त्यइतिछंदांसि॥ गायत्र्याः विश्वामित्रः सविता
गायत्री॥ शिरसःप्रजापतिःसवितायजुः॥

अथगायत्रीत्रिपदा॥ कृकुपरखानेपूरकायीच
तुष्पदोक्त॥ प्राणायामेषुना॥सिकाग्रहणेप्र
कारत्रयं॥ अंगुष्ठेनतर्जन्याच॥ अंगुष्ठेनअ
नामिकयाच॥ अंगुष्ठेनकनिष्ठिकानामिका
भ्यांवा॥ तत्र अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचऋग्वेदिसामगा २५
यनः॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांचगृह्यासर्वेरथर्व
णिः॥ तथा॥ अंगुष्ठेनपुटंगृह्यहीनासाग्रंदक्षिणंपुनः॥

अंगुष्ठानामिकाभ्यांतुवामंप्राणस्यसंग्रहे॥ अ
नामिकाकनिष्ठाच अंगुष्ठश्चतृतीयकः॥ ना
सिकांतौनिरोधेनतर्जनीमध्यमाविना॥ तत्रच॥
तर्जनीमध्यमायोगा॥ निषिद्धानतुकेवला॥ इडा
नासापुटेवामेपिंगलादक्षिणेमता॥ इडासौ
म्यातुनाडीस्यात्पिंगलासूर्यदैवता॥ सुषुम्णा
मध्यदेशेस्यान्नाडीत्रयमुदाहृतं॥ तथापूरक

कुंभकरेचकाः॥ अंतःपूरणंपूरकः॥ रोधनंकुंभ
कः॥ बहिर्गमनंरेचकः॥ तथाचस्मृतिः॥ पूरणा
त्पूरकःप्रोक्तःकुंभकस्तुनिरोधनात्॥ विश्वासा
द्बहिर्ग्रंथेरेचनंबाधिधीयते॥ तथा॥ नाभौह
दिकंठेब्रह्मविष्णुरुद्राणांस्मरणं॥ तथा॥ यद्वदा २६
पूरयेन्नाड्याप्राणंदक्षिणस्थया॥ तद्वद्विरेचयेत्स
व्यानाड्यावातत्तरसंस्थया॥ पश्चादितिकुंभका

नंतरं॥ अनेनैवविधानेनप्राणायामोविधीयते॥
स्मृत्यंतरेतु॥ दक्षिणेरेचयेद्वायुंवामेनापूरितो
दरं॥ कुंभेनधारयेन्नित्यंप्राणायामंविदुर्बुधाः॥ मनुः॥
प्राणायामाब्राह्मणस्यत्रयोपिविधिवत्कृताः॥ व्या
हृतिप्रणवैर्युक्ताविज्ञेयंपरमंतपः॥ प्राणायामत्र
यंकार्यंसंध्यासुतिसृष्वपि॥ योगयाज्ञवल्क्यः॥

पूरके विष्णुसायोज्यमिति ॥ मनुः ॥ दह्यंते ध्मा
मानानां धातूनां च यथा मलाः ॥ तथेंद्रियाणां दह्यं
ते दोषाः प्राणस्य संयमात् ॥ प्राणायामैस्त्रिभिः पू
तस्तत्क्षणात् ज्वलतेऽग्निवत् ॥ प्राणस्यापतनं तत्
त्वाज्ञाचमेत्ययतोऽपि सन् ॥ पंचदश करोच्चारण २७
कालः मात्रा ॥ पंचदश मात्रः प्राणायामः ॥ तथा ॥
हीनमध्यमोत्तमभेदेन द्वादश मात्रः ॥ चतुर्विं

शतिमात्रः षट्त्रिंशन्मात्रात्मकः ॥ तथा ॥ सगुणो
पास्ती ॥ निर्गुणोपास्तिरिति योगविषयी ॥ २८
याकर्षयेद्वायुं बाह्यात् षोडशमात्रया ॥ पूरितं धा
रयेद्योगी चतुःषष्ट्या तु मात्रया ॥ सुषुम्णामध्यगं
सम्यक् द्वात्रिंशन्मात्रया शनैः ॥ नाड्या पिंगलया
चैनं रेचयेद्योगवित्तमः ॥ तथा ॥ प्राणाया
मैर्दहेद्दोषान् ॥ योगी तु ॥ प्राणायामान्नरः षष्टिं

कुर्यादेवमहर्मुखे॥ चत्वारिंशत्क्रमध्याह्नेसंध्या
यांविंशतिर्भवेत्॥ अर्द्धरात्रेविंशतिःस्यादेवप्रा
णविनिग्रहः॥ तथा॥ केवलंकुंभकेसिद्धेरेच
पूरकवर्जिते॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्त्रिषुलोके
षुविद्यते॥ प्राणायामरतंकालस्त्वपस्योदयन्ते २९
प्रति॥ निर्मलस्वर्गमायांतिसंतःसुकृतिनोय
था॥ यदाचकुरुतेपापंकर्मणामनसागिरा॥

त्रिकालसंध्याकरणेतत्प्राणायामैर्व्यपोहति॥ इतिप्रा
णायामविधिः॥ अथस्नानफलं॥ प्रातस्नानंप्र
शंसंतिदृष्टादृष्टकरंहितत्॥ सर्वमर्हतिशुद्धात्माप्रा
तस्नायीजपादिकं॥ प्रातर्मध्याह्निकंस्नानंवान
प्रस्थगृहस्थयोः॥ यतेस्त्रिषवणंप्रोक्तंसकृत्तुब्र
ह्मचारिणः॥ स्नानमूलाःक्रियाःसर्वाःश्रुतिस्मृत्यु
दितान्नृणां॥ अस्नातस्तुपुमान्नार्होजपहोमादिकर्मसु॥

अत्यंतमलिनः कायो नवछिद्रसमन्वितः॥ श्रवत्येवदि
वारात्रौ प्रातस्नानं विशोधनं॥ उषस्युषसियत्स्ना
नंनृणांमनुदितेरवौ॥ चंद्रसूर्योपरागेच
प्रातःप्रत्येनतत्समं॥ तथा॥ गुणादशस्ना
नपरस्यसाधोरूपंचतेजश्चबलंचशौचं॥ २९
आयुष्यमारोग्यमलोलुपत्वंदुःस्वप्नना
शश्चयशश्चमेधा॥ पाराशरः॥ प्रातरु

कायेयोविप्रःप्रातःस्नायीसदाभवेत्॥ सर्व
पापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगछति॥ तथा॥
स्नानंभौमंचपार्थिवंवायव्यंदिव्यमेवच॥ वा
रुणंमानसंचेतिसप्तैतान्यनुक्रमेणतु॥ भौमं
आपोहिष्ठादिकैर्मंत्रैः॥ पार्थिवंमृदा॥ आग्ने
यंभस्म॥ गोरेणुनावायवं॥ आतपेवर्षे
दिव्यं॥ वारुणंनद्यादौ॥ विष्णोर्ध्यानेनमानसं॥

वारुणंव्यतिरिक्तानिकायस्यासामर्थ्येविधा
ना ॥ सर्वेषुस्नानेषुवारुणंमुख्यं ॥ चंद्रो ॥
प्रातःसंक्षेपतःस्नानंहोमार्थंतुतदिष्यते ॥ म
ध्यान्हेविधिनिष्पाद्यंमध्यान्हेतुसविस्तरं ॥ स्मृत्य
र्थसारे ॥ नित्यमेवतुमध्यान्हेप्रातश्चैककस्य 30
चित् ॥ सर्वैवापिसंकृतःकुर्युरशक्तौचोदकंवि
ना ॥ स्रोतसोऽभिमुखःस्नायात्मार्जनेचाघम

र्षणे ॥ अन्यत्रार्कमुखोरात्रौप्राङ्मुखोऽग्निमुखोऽपि
वा ॥ स्नानंचसर्ववर्णानांकार्यंमंत्रपुरःसरं ॥ समं
त्रकंद्विजातीनांस्त्रीशूद्राणाममंत्रकं ॥ तपा ॥ आ
पोहिष्ठामयीब्राह्मंमंत्रस्नानंचतत्स्मृतं ॥ पश्चा
र्द्धंवारिरुकरास्तुमार्जनंतन्मयेत्चे ॥ विशेषा
तुअन्यतोगीतव्या ॥ शातातपः ॥ अपमृज्यंनचस्नातो
गात्राण्यंबरपाणिभिः ॥ नचापिधूनयेत्केशान्वा

सस्नीनैवधूतयेत्॥देवाःपिबंतिशिरसोमुखस्यापि
तरस्तथा॥वक्षसोपिचगांधर्वाअधस्तात्सर्वजंतवः॥
अतोंगानिनमार्जयेदिति॥तथा॥नजलेशुष्कवस्त्रे
एवस्थलेचैवार्द्रवाससा॥तर्पणाचमनंजप्यमार्जना
दिकमाचरेत्॥ब्राह्मस्नानेनसूर्यार्घेजपोत्सर्ज ३१
नतर्पणे॥जलांबुहोमान्शुष्केएवजलेकुर्वन्नदुष्य
ति॥तथा॥जलेजलस्थोनाचामेज्जलाचांतःस्थ

लेशुचिः॥पादौस्थाप्योभयत्रापिआचांतःशुचि
तामियात्॥इति॥अत्रविशेषमाहवैयाघ्रपादः॥
स्नानंकृत्वातुसर्वत्रतर्पयेत्पितृदेवता॥नित्ये
काम्येविशेषेणकुर्यात्स्नानांगतर्पणं॥नास्ति
क्षनावाधःस्नात्वानतर्पयतिवैपितॄन्॥पिबंति
देहनिस्रावंपितरोस्यजलार्थिनः॥देवताअपि॥
अतःस्नानांगतर्पणंकर्त्तव्यं॥कश्चित्तस्यापवा

दः॥ अस्पर्शस्पर्शनादौ च अश्रुपाते क्षुरे नगे॥
स्नानं नैमित्तिकं कार्यं पितृदेवविवर्जितं॥ एवं
स्नानांगतर्पणं अनियतं॥ अतः सूतकादौ
स्नाने विहितेपि स्नानांगतर्पणं न भवति॥ इति
उद्देशतः स्नानविधिः॥ अथ संध्याकालः॥ प्रा ३२
तः संध्यां सनक्षत्रां मध्याह्ने स्नानकर्मणि॥ सा
दित्यां पश्चिमां संध्यां काल॥ मुपासीत यथाविधि॥

संध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु॥ यत्किं
चित्कुरुते कर्म न तस्य फलभाग्भवेत्॥ मनुः॥
संध्यामुपासते ये तु सततं संशितव्रताः॥ विधू
तपापास्ते यांति ब्रह्मलोकं सनातनं॥ तथा॥ सं
ध्यास्नानपरित्यागात्सप्ताहाच्छूद्रतां व्रजेत्॥ त
स्मात्स्नानं च संध्यां च सूतकेपि न संत्यजेत्॥ सं
वर्त्तः॥ संध्यालोपे शतं जाप्यं द्विशते देवयोजने॥

बहुदैवसिकंत्रिरोसोपवासोजपोभवेत्॥इत्याद्यन्यतो
ज्ञेयं॥स्नानंसंध्याविपर्ययेन्वेवकुर्वते॥संध्याफलमनु
त्तमंस्नानविशेषेतु॥ग्रहेतुप्राकृतीसंध्यामोछेद
शगुणीभवेत्॥नदीषुशतसाहस्त्रमनंतंशि
वसंनिधौ॥याज्ञवल्क्यः॥शून्यागारेजलांतेवा ७३
जपेदेवालयेपिवा॥तथा॥अनृतंमद्यगंधंच
दिवामैथुनमेवच॥पुनातिवृषलःस्यान्नंसंध्या

बहुरूपासिता॥तथा॥त्रिंशत्कोट्योमहावीर्यामंदे
हानामराक्षसाः॥कृतघ्नादारुणावीराःसूर्यमि
छंतिखादितुं॥उदकांजलिविक्षेपैर्दग्धंतेतेनरा
क्षसाः॥एतस्मात्कारणाद्विप्राःसंध्यांनित्यमुपा
सते॥भवेत्त्रैकालिकंकर्मखसंध्यीतेद्विजन्मनः॥
गायत्रीजपविधिः॥प्रणवव्याहृतियुतांगायत्रींवेद
मातरं॥संध्याकालेजपेन्नित्यंब्रह्मावासिकरं

परं॥ योगी॥ दशभिर्ज्जन्मजनितं शतेनतुराकृतं॥
त्रियुगंतुसहस्रेणगायत्रीहंतिकिल्बिषं॥ तथा॥
वस्त्रेणाछाद्यस्वकरंदक्षिणे॥ यःसदाजपेत्॥ न
स्यतस्सकलंतात्पर्यंतद्धीनमफलंस्मृतं॥ स्वमंत्रं
चाक्षसूत्रंचगुरोरपिनदर्शयेत्॥ नगायत्री ३४
क्षमालया॥ अक्षमालयागायत्रीजपोनकार्यः॥
दक्षः॥ अनामिकायामध्येचमध्यमाधःक्रमेणच॥

तर्ज्जन्यादिजपंतेचअक्षमालाकरेस्थिता॥ अग्रु
ल्यग्रेतुयज्जप्तंयज्जप्तंमेरुलंघने॥ असंख्यातंच
यज्जप्तंतत्सर्वंनिःफलंभवेत्॥ मध्यमादिद्वयंप
र्व्वजपकालेषुवर्ज्जयेत्॥ एतन्मेरुंविजानीया
दूषितंब्रह्मणास्वयं॥ नपदापदमाक्रम्यनवैवेपि
तकंधरः॥ शुचिर्न्नवाजपंकुर्यान्नचसंश्रावयेत्प
रान्॥ तिष्ठंश्चेद्दीक्षमाणोर्कमासीनःप्राङ्मुखो

जपेत्॥जपएवंद्विकर्त्तव्योएकाग्रमनसासदा॥यो
गी॥अष्टाविंशतिकाजप्त्वानयतेईश्वरालयी॥अ
ष्टोत्तरशतंजप्त्वातारयेजन्मसागरात्॥अथवि
शेषेगायत्र्याः॥अग्निर्मुखं॥ब्रह्माशिरः॥विष्णुः
शरीरं॥रुद्रोहृदयं॥श्वेतवर्णा॥सांख्यायन ३५
सगोत्रासरस्वतीजिह्वापिंगाक्षागायत्रीज
पेविनियोगः॥गायत्रीध्यानंतु॥मुक्ताविद्रुम

हेमनीलधवलछायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिंदुनिबद्धरत्न
मुकुटीतत्वात्मवर्णात्मिकां॥सावित्रीवरदाभयांकुश
गदांशुभ्रंकपालंगुणंशंखंचक्रमथारविंदयुगलंहस्तै
र्वहंतींभजे॥अथगायत्रीप्रत्यक्षरविवरणं॥तकारस्यव
सिष्ठऋषिः॥अग्निर्देवता॥गायत्रीछंदः॥पृथिवी
बीजं॥प्रकृतिशक्तिः॥सुमुखमुद्रा॥पंकजमध्यस्थं
पीतवर्णंध्यात्वा॥तकारंपादांगुष्ठयोर्न्यसेत्॥प्रमा

दात्कृतंपापंहरति॥सकारस्यभरद्वाजऋषिः॥प्रजा
पतिर्देवता॥पंक्तिछंदः॥आपोबीजं॥प्रजाशक्तिःसं
पुटमुद्रा॥सौम्यंरूपं॥अतसीपुष्पवर्णः॥पीकजमध्य
स्थंध्यात्वा॥सकारंगुल्फयोर्न्यसेत्॥उपपातकह
रति॥विकारस्यगौतमऋषिः॥सोमोदेवता॥अनु ७६
ष्टुप्छंदः॥तेजोबीजं॥नित्याशक्तिः॥विततमुद्रा
शुक्लवर्णं॥पं०त्वा॥विकारंजंघयोर्न्यसेत्॥महा

पातकनाशनं॥तुकारस्यधूम्रऋषिः॥इंद्रोदेवता॥त्रि
ष्टुप्छंदः॥वायुबीजं॥विश्वंभराशक्तिः॥विस्तीर्णमु
द्रा॥इंद्रनीलवर्णं॥पं०त्वा॥तुकारंजानुनोर्न्यसेत्॥
दुःस्वप्ननिवारणं॥वकारस्यभृगुऋषिः॥आदित्यो
देवता॥पंक्तिश्छंदः॥आकाशबीजं॥विलासिनीश
क्तिः॥एकमुखीमुद्रा॥अग्निवर्णं॥पं०त्वा॥वकारं
ऊर्वोर्न्यसेत्॥भ्रूणहत्याकृतंपापंवकारेणप्र०।

रेकारस्यरौडिल्यऋषिः॥ बृहस्पतिर्देवता॥ बृहतीछं
दः॥ प्राणबीजं॥ प्रभाशक्तिः॥ द्विमुखमुद्राशुक्लवर्णं॥
पं०त्वा॥ रे०गुदेन्यसेत्॥ अगम्यागमनोद्भूतंपापं
रेकारेणप्रणश्यति॥ णिकारस्यलोदिऋषिः॥ स
विता देवता॥ गायत्रीछंदः॥ आपोबीजं॥ यथाशक्तिः॥ ३७
त्रिमुखमुद्रा॥ विद्रुमवर्णं॥ पं०त्वा॥ णिवृषणयोर्न्य०॥ अ
न्नहननदाराकृतंपापंणिका०॥ यंकारस्यगर्गऋषिः॥

भर्गोदेवता॥ कीर्तिश्छंदः॥ व्योमबीजं॥ शीताशक्तिः॥
चतुर्मुखमुद्रा॥ पंचवर्णं॥ पं०त्वा॥ यंकटिमध्येविन्यसे
त्॥ पुरुषहत्याकृतंपापंयंका०ति॥ नकारस्यशा
तातपऋषिः॥ पर्जन्योदेवता॥ सत्यछंदः॥ उदानो
बीजं॥ कीताशक्तिः॥ पंचमुखीमुद्रा॥ ताम्रवर्णं॥
पं०त्वा॥ न०नाभौविन्यसेत्॥ गुरुहत्याकृतंपापं
न०॥ जोकारस्यसनत्कुमारऋषिः॥ सरस्वत्योदेवता॥

प्रजापतिश्छंदः॥समानबीजं॥गुंदुर्गाशक्तिः॥पद्ममु
खमुद्रा॥रक्तवर्णं॥पं०त्वा॥गो०जग्रेवि०॥गोवधज
नितपापंगो०॥देकारस्यस्तनुऋषिः॥रुद्रोदेवता॥वि
राट्छंदः॥शाब्दीबीजं॥सरस्वतीशक्तिः॥अधो
मुखमुद्रा॥श्यामवर्णं॥पं०त्वा॥दे०स्तनयोर्न्यं०॥ ३८
स्त्रीवधकृतं०देकारेण०॥वकारस्यभार्गवऋषिः॥
आदित्योदेवता॥पंक्तिश्छंदः॥स्वर्गबीजं॥विरूपा

शक्तिः॥चापकीजल्लीमुद्रा॥शु०क्लवर्णं॥पं०त्वा॥
हृदिन्यसेत॥मनोवचोद्भवंपापंवका०॥स्यकार
स्यपराशरऋषिः॥प्रोल्लोदेवता॥विष्टुप्छंदः॥रसबी
जं॥विशालाशक्तिः॥शाकरमुद्रा॥पीतवर्णं॥पं०त्वा॥
स्य०कंठेवि०॥मनकृतंकृतपापंस्य०॥धीकारस्यरे
पौलऋषिः॥ऐंद्रोदेवता॥विराट्छंदः॥रूपबीजं॥
विभूतिशक्तिः॥यमपाशमुद्रा॥विद्युद्वर्णं॥पं०॥

घेश्वरे वि०॥ पितृमातृकृतं पापं धिकारे०॥ मकार
स्य क्रतुरृषिः॥ महेंद्रो देवता॥ अक्षरपंक्ति छंदः॥ स्र
ग्धबीजं॥ विमलाशक्तिः॥ ग्रंथितमुद्रा॥ पद्मरागवर्णं॥
पं०वा॥ मकार० तालुमध्ये वि०॥ आजन्मकृतं पापं न०॥
द्विकारस्य दक्षऋषिः॥ मित्रावरुणो देवता॥ वि ३९
राट्छंदः॥ वाग्बीजं॥ योगशक्तिः॥ सन्मुखोन्मुखमुद्रा॥
क्षीरवर्णं॥ पं०वा॥ द्विनासिकाग्रे वि०॥ स्थावरजंगमे

पादि०॥ धिकारस्य कश्यपऋषिः॥ विश्वेदेवा देवता॥ अ
क्षरपंक्ति छंदः॥ पाणिबीजं॥ नित्याशक्तिः॥ विल्वमुद्रा॥
पद्मरागवर्णं॥ पं०त्या॥ धि० ब्रह्मरंध्रे वि०॥ प्रतिग्र
हकृतं पापं धिकारे० प्र०॥ योकारस्य जमदग्नि
ऋषिः॥ वैश्वानरो देवता॥ कात्यायनी छंदः॥ वायुबी
जं॥ ज्ञानाशक्तिः॥ मुष्टिकमुद्रा॥ पद्मरागवर्णं॥ पं०॥
यो० भ्रुवोर्मध्ये वि०॥ प्राणिहत्याकृतं पापं योका० प्र०॥

योकारस्यमैत्रऋषिः॥आदित्योदेवता॥ज्योतिष्मती
छंदः॥पादबीजं॥रतिशक्तिः॥कूर्ममुद्रा॥शुक्ल
वर्णं॥पं०चो॥यो०ऊर्ध्वटेविन्य०॥ददेसर्वाणिपा
पानिअन्यैःपापैर्नलिप्यते॥नकारस्यविमलऋषिः॥
विमलऋषिः॥परमात्मादेवता॥दैवीगायत्रीछंदः॥ ६०
रूपबीजं॥प्रीतिशक्तिः॥वाराहीमुद्रा॥पीतवर्णं०
नपूर्वेविन्य०॥सत्कऋपेण्नरःश्रेष्ठःसगछेद्विरंजःपदं॥

प्रकारस्यश्रीगिराऋषिः॥कुबेरोदेवता॥त्रूंछंदः॥
मनोबीजं॥पश्चालयाशक्तिः॥सिंहाक्रांतामुद्रा॥
नीलोत्पलवर्णं॥पं०चो॥प्रदक्षिणमुखेवि०॥स
त्कऋपेण्नरःश्रेष्ठःसगछेद्ब्रह्मणःपदं॥चोकारस्यका
त्यायनऋषिः॥वामदेवोदेवता॥भुवछंदः॥बु
द्धिबीजं॥पाराशरःशक्तिः॥महाक्रांतमुद्रा॥पी
तवर्णं॥पं०॥चो०पश्चिमेमुखेवि०॥सत्कऋपेण्नरःश्रे

छः सगार्द्धे द्वैस्त्रवीं पदं ॥ दकारस्य गौतम ऋषिः ॥ सो
मो देवता ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ अहंकार बीजं ॥ शोता
शक्तिः ॥ मुद्गरमुद्रा ॥ श्यामवर्णं ॥ पी० ॥ उत्तरे मुखे
विन्यस्य ॥ प्रत्यहं तीद्विजोजप्वा ब्रह्मविष्णुशिवा ६१
त्मकं ॥ मोक्षं ददाति ॥ याकारस्य कंनयप ऋषिः ॥
ब्राह्मादेवता ॥ श्री छंदः ॥ चितिबीजं ॥ प्रभाशक्तिः ॥
पल्लवमुद्रा ॥ शुक्लवर्णं ॥ पीं० चा ॥ पात शिरसि न्यं विन्यसेत ॥

मोक्षं ददाति ॥ इति गायत्र्याक्षर विवरणं ॥ ॐ परो रजसे
सावदो मिति गायत्र्याश्चतुर्थः पादः ॥ पूजन विशेषे
उपस्थाने च विनियुज्यते ॥ न जपे ॥ इति गायत्री
विधिः ॥ एकरग्वहि लोकानां सूर्य आत्मादि रुद्धरि ॥
सर्वदेव क्रियाम्लम् ऋषिभिर्वक्रुघोदितः ॥ सूर्य आत्मा
जगतस्तस्थुषश्चेति ॥ आदित्य तस्थ्रिक तीर्हरि
देवं सूर्यं ॥ स च सर्वासीं वेदोक्त क्रियाणांमूलं स

त्तेनोपाधिनाबहुधोक्तः॥कालरूपश्चाविशेषोहरे
र्द्विजादित्यरूपेणेदंक्रियोपाधिकंदर्शयितुं॥प्र
थमंसर्वकर्मप्रवर्तयेमायाकृतेनैवतेदमाह॥८
कालोदेशःक्रियाकर्त्ताकारणंकार्यमागमः॥द्रव्यं
फलमितिब्रह्मन्नवधोक्तोयथाहरिः॥कालःप्रातरा ६२
दिर्देशःसमादिःक्रियानुष्ठानं॥कर्त्ताब्राह्मणादिः॥
करणंस्रुगादि॥यौय कार्यंयागादि॥आगमोमंत्रादि